

ใบความรู้ที่ ๑๐ เรื่อง พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาอานันทมหิดล รัชกาลที่ ๘
หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑ เรื่อง ประวัติศาสตร์ไทยสมัยรัตนโกสินทร์
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๑๑ เรื่อง ศูนย์รวมใจไทยทั้งชาติ
รายวิชา ประวัติศาสตร์ รหัสวิชา ส๒๓๑๐๒ ภาคเรียนที่ ๑ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาอานันทมหิดล

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาอานันทมหิดล หรือพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร ทรงครองราชย์ พ.ศ. ๒๔๗๗ - พ.ศ. ๒๔๘๙ ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตย เสด็จขึ้นครองราชสมบัติขณะยังทรงพระเยาว์ ระหว่างนั้นประเทศไทย ต้องเผชิญกับการสงครามที่สงครามอินโดจีนและสงครามมหาเอเซียบูรพา พระองค์ประทับอยู่ต่างประเทศเป็นส่วนใหญ่เพื่อทรงศึกษาเล่าเรียน

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาอานันทมหิดลเป็นพระโอรสองค์แรกของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหิตลอดุลเดช กรมหลวงสงขลานครินทร์ (สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก) กับ หม่อมสังวาลย์ มหิดล ณ อยุธยา (สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี) เสด็จพระราชสมภพเมื่อวันที่ ๒๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๘ (ตรงกับวันพระบรมราชสมภพพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) ณ โรงพยาบาลเมืองไฮเดลแบร์ก (Heidelberg) ประเทศเยอรมนี เมื่อแรกประสูติดำรงพระยศหม่อมเจ้า ต่อมาพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมสถาปนาเป็นพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอานันทมหิดล พระองค์มีพระเชษฐภคินี ๑ พระองค์ คือ หม่อมเจ้ากัลยาณิวัฒนา (สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวง นราธิวาสราชนครินทร์) และพระอนุชา ๑ พระองค์ คือ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าภูมิพลอดุลยเดช (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช)

เมื่อพระชนกเสด็จกลับประเทศไทยเพื่อรักษาพระอาการประชวร ใน พ.ศ. ๒๔๗๑ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอานันทมหิดลได้เสด็จกลับประเทศไทยเป็นครั้งแรกพร้อมพระชนนี พระเชษฐภคินี และพระอนุชา ปีถัดมา พระชนกสิ้นพระชนม์ พระองค์จึงประทับที่เมืองไทยต่อ และทรงเริ่มเข้ารับการศึกษาชั้นอนุบาลที่โรงเรียนมาแตร์เดอีวิทยาลัย ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๗๕ ทรงย้ายไปเรียนชั้นประถม ศึกษาที่โรงเรียนวัดเทพศิรินทร์ เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยในปลายวันนั้น สมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ทรงเกรงว่าความผันผวนของเหตุการณ์บ้านเมืองอาจส่งผลกระทบต่อพระนัดดา ประกอบกับเรื่องสุขภาพ จึงโปรดให้ หม่อมสังวาลย์ นำพระโอรส พระธิดา เสด็จไปประทับ ณ เมืองโลซาน ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ เพื่อรับการศึกษาและเป็นผลดีต่อพระพลานามัย พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอานันทมหิดล ได้ทรงศึกษาที่โรงเรียน เมียร์มงต์ (Ecole Miremont)

ระหว่างนี้ที่เมืองไทยมีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ คือ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงประกาศสละราชสมบัติ เมื่อวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๗ (นับตามแบบเก่า) อีกทั้งทรงสละสิทธิในการแต่งตั้งผู้สืบราชสมบัติตามกฏมณเฑียรบาล พ.ศ. ๒๔๖๗ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอานันทมหิดล ทรงอยู่ในลำดับที่ ๑ ในการสืบสันตติวงศ์ สถาปนาผู้แทนราษฎรจึงลงมติเห็นชอบให้กราบบังคมทูลอัญเชิญขึ้นครองราชสมบัติ ทรงพระนามว่า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล เป็นพระมหากษัตริย์ลำดับที่ ๘ แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ ขณะพระชนมายุ ๘ พรรษา ๕ เดือน ๑๑ วัน โดยมีพลเอก พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุวัตรจาตุรนต์ นาวาตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา และเจ้าพระยายมราช (ปั้น สุขุม) เป็นคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ มีพระราชชนนีถวาย

พระอภิบาล พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาอานันทมหิดลยังคงประทับที่เมืองโลซานเพื่อทรงศึกษา ใน พ.ศ. ๒๔๗๘ ทรงย้าย ไปเรียนที่โรงเรียนเอกอล นูแวล เดอ ลา ซืออิส โรมองด์ (Ecole Nouvelle de la Suisse Romande) พร้อมพระอนุชา โดยทรงศึกษาในสายศิลป์ ทรงศึกษาภาษาละตินและภาษาอังกฤษ พร้อมกันนั้น ก็ทรงศึกษาภาษาฝรั่งเศสและภาษาเยอรมันเพราะเป็นภาษาบังคับด้วย ทรงศึกษาจนจบหลักสูตรและได้รับประกาศนียบัตร Diplôme de Bachelier ès Lettres

พระราชชนนีทรงอภิบาลพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาอานันทมหิดลเป็นอย่างดี พร้อมทรงปฏิบัติต่อพระธิดาและพระโอรสคล้ายคลึงกัน พระองค์เอาพระทัยใส่ในเรื่องสุขภาพ ทรงปลูกฝังให้รักการศึกษา มีคุณธรรม มีวินัย มีความรับผิดชอบ ให้เรียนภาษาไทย วัฒนธรรมไทย ประวัติศาสตร์ไทย พระพุทธศาสนา และให้รู้จักความเป็นไทย รักเมืองไทย เพื่อเตรียมพระองค์เป็นพระมหากษัตริย์ที่ดี

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาอานันทมหิดลเสด็จนิวัตประเทศไทยครั้งแรกพร้อมพระราชชนนี พระเชษฐภคินี และพระอนุชา ระหว่างวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน - ๑๓ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๑ ตามคำกราบบังคมทูลเชิญของรัฐบาล ในปีนี้เป็นช่วงเวลาที่ยุทธศาสตร์ไทยสามารถยกเลิกสนธิสัญญาที่ไม่เท่าเทียมกัน ที่ผูกมัดไทยด้วยเรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขต อัตรากาชาที่ต่ำตามสนธิสัญญาเบาว์ริงได้อย่างสมบูรณ์

ขณะเสด็จนิวัตประเทศไทย พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาอานันทมหิดลมีพระชนมายุ ๑๓ พรรษา สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ซึ่งขณะนั้นประทับที่เกาะปีนัง และทรงได้เข้าเฝ้าฯ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ก่อนที่จะเสด็จถึงประเทศไทย ทรงกล่าวถึงด้วยความชื่นชม ดังความตอนหนึ่งว่า “...สมเด็จพระอานันทมหิดลนั้นพระกิริยาอัธยาศัย หรือ...พระอุปนิสัยดีมาก มีเค้าทรงสติปัญญาผิเด็กสามัญ และรู้จักวางพระองค์พอเหมาะแก่การเป็นพระเจ้าแผ่นดินที่ยังทรงพระเยาว์ ใคร ๆ ได้เข้าใกล้แล้วมีแต่ชอบและสรรเสริญกันทุกคน...” และทรงชื่นชมสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีในการอภิบาลที่ดีด้วย

รัฐบาลซึ่งมีพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน) เป็นนายกรัฐมนตรี ได้รับเสด็จอย่างสมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาอานันทมหิดลมีพระราชดำรัสตอบความตอนหนึ่งว่า “...ข้าพเจ้ายินดีมากที่ได้กลับมาเยี่ยมเมืองไทยที่ข้าพเจ้ารักและคิดถึงอยู่เสมอ...ขอให้ประชาชนอยู่เย็นเป็นสุขในความร่มเย็นของรัฐธรรมนูญด้วยกัน...”

ระหว่าง ๕๙ วันที่เสด็จประทับในเมืองไทย พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาอานันทมหิดลได้ปฏิบัติพระราชกรณียกิจที่สำคัญหลายประการ เช่น เสด็จพระราชดำเนินในการพระราชพิธีสมโภชในวโรกาสเสด็จนิวัตพระนคร ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ในการนี้มีการประกาศสถาปนาพระราชชนนี เป็น “สมเด็จพระราชชนนีศรีสังวาลย์” เจ้านายฝ่ายเหนือ คือ เชียงใหม่ ลำพูน น่าน เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ พระราชทานธงประจำกองลูกเสือ ทรงเปิดงานฉลองรัฐธรรมนูญ ประทับสามล้อ พระที่นั่งทอดพระเนตรงาน ทอดพระเนตรการประกอบอาชีพของราษฎร เช่น การทำนา จับปลา

ระหว่างที่ประทับในพระนคร ประชาชนที่ทราบข่าวจะคอยเฝ้ารับเสด็จทุกแห่ง ก่อนที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาอานันทมหิดล จะเสด็จกลับไปสวิตเซอร์แลนด์เพื่อทรงศึกษาต่อ มีพระราชดำรัสต่อประชาชนทางวิทยุกระจายเสียงความตอนหนึ่งว่า “...ข้าพเจ้าจะตั้งใจเรียนจนสำเร็จ เพื่อจะได้มาสืบสนองคุณชาติที่รักของเรา ในการที่ข้าพเจ้าจะลาท่านไปนี้ ข้าพเจ้าขออวยพรให้ท่านทั้งหลายมีความสุขความเจริญด้วยกัน...”

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาอานันทมหิดลพร้อมสมเด็จพระราชชนนีฯ พระเชษฐภคินี และพระอนุชา เสด็จถึงสวิตเซอร์แลนด์ในต้นเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๘๑ แม้ว่าจะมีเหตุการณ์ร้ายแรงเกิดขึ้นในสังคมโลก แต่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาอานันทมหิดลก็ทรงมุ่งมั่นและให้ความสำคัญกับการศึกษาดังที่ทรงให้คำมั่นสัญญา

ไว้ใน พ.ศ. ๒๔๘๖ เมื่อทรงสำเร็จชั้นมัธยมศึกษาจากโรงเรียนเดิม ทรงเข้าศึกษาวิชานิติศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยโลซาน ๒ ปีต่อมาทรงสอบไล่ได้ Semi doctoral en Droit และตั้งพระราชหฤทัยจะศึกษาระดับปริญญาเอกต่อไป

สงครามโลกครั้งที่ ๒ สิ้นสุดในเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๘ ถึงวันที่ ๒๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๘ พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลก็ทรงบรรลุนิติภาวะ และเสด็จนิวัตประเทศไทยเป็นครั้งที่ ๒ ตามคำกราบบังคมทูลเชิญของรัฐบาล เพื่อเยี่ยมเยียนและบำรุงขวัญประชาชนเมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๘ โดยมีประชาชนมาเฝ้ารับเสด็จอย่างเนืองแน่น ต่อมาในวันที่ ๑๐ ธันวาคม ซึ่งเป็นวันรัฐธรรมนูญ มีพระราชดำรัสต่อประชาชนความตอนหนึ่งว่า

...ข้าพเจ้าเชื่อว่า ถ้าคนไทยทุกคนถือว่าตนเป็นเจ้าของชาติบ้านเมือง และต่างปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ดีด้วยความซื่อสัตย์สุจริต และถูกต้องตามทำนองคลองธรรมแล้ว ความทุกข์ยากของบ้านเมืองก็จะผ่านพ้นไปได้ ข้าพเจ้าจึงขอร้องให้ท่านทุกคนได้ช่วยกันทำหน้าที่ของตนโดยซื่อสัตย์และขอให้มีความสามัคคีกลมเกลียวกันจริง ๆ เพื่อชาติจะได้ดำรงอยู่ใน ความวัฒนาถาวรสืบไป...

ระหว่างนี้พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจมากมาย เช่น เสด็จพระราชดำเนินตรวจพลสวนสนามของกองทัพพันธมิตรพร้อมกับ ลอร์ด หลุยส์ เมานต์แบตเทน (Lord Louis Mountbatten) ผู้บัญชาการทหารฝ่ายพันธมิตรในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ณ ท้องสนามหลวง เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรในหลายจังหวัด เสด็จพระราชดำเนินไปพระราชทานปริญญาบัตรแก่บัณฑิตมหาวิทยาลัยต่าง ๆ เสด็จประพาสสำเพ็ง ซึ่งทำให้เกิดความรู้สึกที่ดีต่อกันระหว่างคนไทยกับคนจีนหลังเกิดความร้ายแรงแจนมีการต่อสู้กันในเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๔๘๘ การเสด็จครั้งนั้นมชาวจีน ไทย แยก ตั้งแถวรับเสด็จด้วยความจงรักภักดีอย่างเนืองแน่น

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงกำหนดกลับประเทศสวีตเซอร์แลนด์เพื่อศึกษาต่อระดับปริญญาเอกทางด้านกฎหมายในวันที่ ๑๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๙ แต่ในวันที่ ๙ มิถุนายน ก่อนการเสด็จกลับเพียง ๔ วัน ได้เสด็จสวรรคตด้วยพระแสงปืนในที่พระบรมมหาราชวัง ขณะพระชนมายุเพียง ๒๐ พรรษา ๙ เดือน ๙ วัน ความโศกเศร้าอาลัยแก่คนไทยทั้งมวลทุก เชื้อชาติ ศาสนา

รัฐบาลได้ให้ความเห็นชอบอัญเชิญสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดช ขึ้นครองราชสมบัติต่อพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลมีขึ้น ในวันที่ ๒๙ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๙๓ ณ ท้องสนามหลวง

ต่อมาใน พ.ศ. ๒๕๓๙ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงประกาศเฉลิมพระปรมาภิไธยพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลอย่างสังเขปว่า “พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร”

อนึ่ง รัฐบาลได้กำหนดให้วันที่ ๒๐ กันยายนของทุกปี ซึ่งตรงกับวันเสด็จพระราชสมภพ เป็นวันเยาวชนแห่งชาติ

ที่มา

มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา. (๒๕๕๔) นามานุกรมพระมหากษัตริย์ไทย. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา.